

AZ ORSZÁGOS GYERMEK MENHÁZAK ÜGYÉBEN, TEKINTETTEL
A KOLOZSVÁRI KIR. SZÜLŐINTÉZET ÁLTAL ÁPOLÁSRA KI-
ADOTT GYERMEKEKRE.

Dr. Engel Gábor kolozsvári egyetemi magántanártól.

A budapesti kir. orvosegylet a szegény, elhagyott és árva gyermekek érdekében felterjesztést intézett volt a nm. m. kir. belügyminiszterhez, kifejtve a hazánkban hiányzó gyermek-menházak szükségességét.

Az ige nem hangzott el a pusztában s mint tudjuk a miniszterelnök egy szakbizottságot szólított fel ezen ügynek behatóbb tárgyalására egyttal saját egyéni nézeteit is közölvén, melyek arról tesznek tanúságot, hogy ezen ügyet már eddig is érdemleges és alapos tanulmányozás tárgyává tette. Az eddig történtek biztos reményt nyujtanak a felől, hogy a gyermek-menházak felállítása a kezdeményezés stadiumán túl van és a megvalósuláshoz közel áll.

Alig 18 évi alkotmányos korszakunk alatt hazánk minden téren és tekintetben oly rohamos és óriási haladást mutat, melynek párját más országok történetében nem találjuk. Csak a humanismus tere az, melyen még sok kívánni való van jelenleg is, de a megindult mozgalomtól e részben is sokat várhatunk és a nyilvánuló jó akaratnak nagy reményekkel nézhetünk elébe. Hogy példát említsek, alig pár éve, hogy az orsz. vöröskereszt egylet működését elkezdte s mai nap már oly életerős intézményt képez, mely a külföld elismerését méltán megérdemli, minket pedig megnyugtató egy esetleges háború borzalmas következményeivel szemben.

Azon hiszemben vagyok, hogy ha az állam veszi kezébe a menházak ügyét, a közönség is nagyobb érdeklődést fog kifejteni s — különösen a pénzkérdést illetőleg — adományozás, alapítványok által az állam terhét könnyebbíteni fogja.

Európa nagyobb államai közül Német- és Törökország azok, melyekben állami lelenezintézetek nem léteznek s ezek mellett em-

lítik hazánkat is. Hogy Németország nem érzi szükségességét, az oly sajátos — jobban mondva félszeg — alapokon nyugszik, melyek reánk nézve nem lehetnek irányadók, Törökország politikai és valási viszonyai még nem nyújtanak kedvező talajt emberbaráti intézmények létesítésére. Hazánkban az 1876-ban hozott egészségügyi törvény igyekszik a lelenczek érdekében intézkedni. Valóságos menházi intézmény tudtommal kettő van: a magánosok által fenntartott első budapesti menhely és a kolozsvári kir. szülőintézet mellett fennálló kincstári lelencintézmény. Mielőtt a menházak illetve lelencintézmények feletti szerény nézeteimet elmondhatnám, ismertetni ohajtom a kolozsvári lelencintézményt, melynek létezéséről és működéséről hazánkban oly keveset tudnak. Az adatokat Dr. Maizner János egyet. ny. r. tanár és Dr. Szóts Emil kórházi igazgató urak szívesességéből közölhetem.

A kolozsvári Károlina orsz. kórházzal szervi kapcsolatban levő kir. szülőintézet — mely most az egyetem szülőkórodáját képezi — jelenleg 25 ágygyal rendelkezik. Az évenkénti szülések száma 160–210 közt ingadozik. A sebészi tanintézet fennállásakor a sebészek és bábák kiképzésére szolgált, az egyetem létesítése óta az orvosnövendékek és bábák nyerik elméleti és gyakorlati kiképzésüket az intézetben. A jegyzőkönyvek szerint 1851-től kezdve az intézetben született gyermekek egy része az állam által úgy nevezett kincstári ápolásra vétetik át, tápanyáknak adatik ki; a tartási költségek a gyermekek 10–12-ik életévig az állam által fedeztetnek. A 10 illetve 12-ik év elteltével a gyermekek örökbe, mesterségre vagy szolgálatra adatnak s megszűnnek továbbra az állam terhére lenni. Az 1851-ik és a két következő évben összesen csak 4 gyermek adatott ki ápolásra, ezekről azonban biztos adatok nem lévén rendelkezésemre, statistikai kimutatásomat az 1854-ik évtől 1884-ik évig, tehát 30 évi időköz alatt ápolásra adott gyermekekre terjesztem ki. Az első 10 év alatt csaknem mindenik anyának — ki ohajtottta — gyermeke átvétetett, a későbbi időben azonban az átvétel megszorított s jelenleg csak oly anyák gyermekei vétetnek át, kik valamely testi fogyatkozás, betegség vagy igazolt szegénység folytán gyermekeik fenntartásáról gondoskodni képtelenek. Ezért találjuk azon aránytalanságot, hogy míg az első tíz év alatt (1854—

1864-ig) 635, addig a 2-ik tiz év alatt (1864—74) 146, a 3-ik alatt (1874—84-ig) 344 vétetett kincstári ápolásba.

A gyermekek többnyire az első 7—15 nap alatt adatnak ki oly tápanyáknak, kik egészségük iránt megvizsgáltattak és félévnél nem több ideje, hogy szoptatnak. Oly tápanya, ki egy gyermeket már 3 éves koráig nevelt és ez idő alatt újra szoptatós lett, kap-
hat ismételtén más gyermeket is tartásra. A tápanyák Kolozsvártt, Györgyfalván, Bácsban, Fenesen és Kolozs-Monostoron lakó nők. Mivel azonban a Kolozsvártt lakó tápanyáktól — főleg a rosz gondozás miatt — a gyermekeket gyakran vissza kellett venni és másoknak átadni, a többi falvakra kiadott gyermekeknél pedig többször fordulván elé, hogy — a népesség vegyes ajkú lévén — nem tanultak meg magyarul, ezért a kiadás jelenleg főleg Györgyfalvára szorítkozik, mely egy 1500 lakosságú Kolozsvárttól mintegy két órára fekvő magyar falú.

Jellemzésül felhozom, hogy míg a városba kiadott gyermekek 30 % -ánál kellett a tápanyát változtatni, addig a Györgyfalvára kiadottaknál alig 20 % -nál. A tápdíj havonként 3 frt 71 krt tesz ki, tehát egy évre 44 $\frac{1}{2}$ frtot, mely havi utólagos részletekben fizette-
tik ki a kórház gondnoki hivatala által. A cseesemők egy rendbeli pólyaruhával adatnak ki, a további ruházatot azonban a tápanya adja. Ha a gyermekek a 10—12-ik évet elérték, a tápanyák felszólítatnak az örökbevételre, s ha ezt nem akarják, akkor a gyermekek az önként jelentkezőknek — kiknek megbízhatóságáról a gondnokság adatokat szerez — örökbe vagy mesterségre illetve szolgálatra átadatnak. Ha az illető anya oly helyzetbe jön, hogy gyermekéről gondoskodhatik, azt bármikor visszaveheti. Az ezekről szóló adatokat alább közlöm. Betegség esetében a tápanya tartozik azonnal jelentést tenni, kívánatra a gyermeket bemutatni: a beteg gyermek gyógykezelést és gyógyszereket az intézettől nyer. Elhalálozás esetén erről azonnal jelentés tétetik. Az előbbi években az elhalt gyermekek a kórház boncztermébe szállítottak be, jelenleg azonban — egészségügyi tekintetből — a beszállítás elhagyatott. A gyermekek időnként — többnyire a nyári hónapok alatt — berendeltetnek és orvosilag megvizsgáltatnak; ha a gyermek egészségi állapota hanyag gondozásra mutat, tápanyjától elvétetik és másnak adatik át.

1854-től 1884-ig kincstári ápolásra kiadott összesen 1125

gyermek, ezek közül azonban 25-ről nem bírván biztos adatokkal, kimutatásomat 1100-ról állítom össze. Ezek közül fiú volt 560, leány 540. A városban helyeztetett el 455, Györgyfalván 465, Bácsban, Fenesen és a közeli falvakban 180. Vallásra és nemzetiségre nézve csak az anyákról nyújthatok adatokat, mivel 1869-ig az intézetben született gyermekek mind a róm. kath. szertartás szerint kereszteltettek, azóta azonban az anya esetleg a törvényes szülők vallása szerint történik a keresztelés. Róm. kath. anya volt 412, görög egyesült és keleti 235, ev. ref. 368, ev. ágostai 34, unitária 26, izraelita 25. Nemzetiségre nézve a görög egyesülteket és keletieket románoknak vehetjük fel, kiknek 40 %-a a magyar nyelvet nem beszéli, az ágostaiak pedig többnyire szászok; tót volt 6, austriai 16, külföldi 6. A kiadott gyermekek közül 107 volt törvényesnek bejelentve (9·7%).

Az 1100 kiadott gyermek közül 10—12 éves koráig meghalt 763 (69·6%), anyjának visszaadatott 119 (10·8%), örökbe vagy mesterségre 141 (12·8); jelenleg él és ápolás alatt van 84; ezek közül a legidősebb 10, a legifjabb 1 $\frac{3}{4}$ éves.

Halálozás kor szerint:

	Fiú	%	Leány	%	Összesen %
0—1 hóig	134	34·3	94	25·0	29·6
1 hótól 6 hóig	112	28·7	132	35·1	37·9
6 hótól 1 évig	66	16·9	67	17·8	17·3
1 évtől 5 évig	70	17·9	69	18·3	18·1
5 évtől 10 évig	8	2·0	14	3·7	2·8
0—10 évig	390	—	376	—	—

Halálozás halálokok szerint:

Halálokok	Fiú	Leány	Össze- sen	%
Gyermekaszály, életgyengesség .	130	109	239	30.7
Gyomor- és béllhurut	79	82	161	20.7
Agybántalmak, göresök	42	49	91	11.7
Tüdőbajok	29	38	67	8.6
Hártyás és ronesoló toroklob .	24	19	43	5.5
Veres- és hólyagos-himlő	23	22	45	5.7
Hökhurut	19	22	41	5.2
Vérhas	19	13	32	4.1
Vörheny	13	8	21	2.7
Bujakór (öröklött)	7	8	15	2.0
Különböző és ismeretlen*)	5	6	11	1.4
	390	376	6	—

*) Ezek között: megégés 4, vízbefulás 1, veszettség 1, sérülés 1, a többi ismeretlen.

Anyjának visszaadatott:

	Fiú	Leány	Össze- sen
Első hó alatt	12	5	17
1 hótól 1 évig	8	15	23
1 évtől 5 évig	17	20	37
5 évtől 10 évig	12	14	26
10 éven felül	5	11	16
	54	65	119

Örökbe, mesterségre vagy szolgálatra adatott:

	Fiú	Leány	Össze- sen	
Első hó alatt	—	—	—	Ezek közül 62-öt a nevelőanya vett örökbe.
1 hótól 1 évig	1	6	7	
1 évtől 5 évig	3	6	9	
5 évtől 10 évig	2	10	12	
10 éven felül	59	54	113	
	65	76	141	

A halálozás okát és idejét tekintve láthatjuk, hogy az életgyengeség, gyermekaszály és a gyomorbélhurut az, mely a halálozás 51·7%-át teszi ki és az első év alatt az összes kiadott gyermekek 55%-a pusztul el. Ez adatok a kellő gondozás és táplálás hiányos voltát mutatják éppen azon időben, melyben a gyermekekre a legnagyobb gond fordítandó. Tekintetbe veendő azonban, hogy főleg azon anyák gyermekei adatnak ki, kik egy vagy más betegség vagy körülmény miatt gyermekeiket eltartani nem képesek, továbbá hogy sok gyermek már a kiadáskor magában rejtí halálos betegségének csiráját és végre a fertőző betegségek is magas százalékot képviselnek. Mindezen körülményekben némi mentséget találunk a nagy halálozással szemben.

A jelen viszonyok közt — nézetem szerint — a következő néhány mód volna első sorban a halálozás csökkentésére: 1. A gyermekek csak betöltött egy hónapi idő után adatnának ki; ha mindig nem, legalább a téli hónapok alatt.

2. A tápdíjak felemeltetnének, legalább az első három évre.

3. Oly tápanyák, kik a gondjukra bizott gyermeket 10 éves koráig felnevelték, bizonyos pénzjutalomban részesülnének.

4. Az intézet részéről hónaponként egy orvos küldetnék ki, hogy a gyermekeket lakhelyeiken felkeresse, gondozásukról tudomást szerezzen és egészségi állapotukat ellenőrizze.

5. Az ellenőrzéssel az illető községek előljárói is foglalkozzanak.

Ennyit ohajtottam röviden a kolozsvári lelencintézményről — rövidség okáért használván e rossz elnevezést — tudatni, melynek működése felől még a szakkörök is kevés tudomással bírnak, mint arról az idej. orv. kongressuson is meggyőződtem.

Áttérek a lelencügyre általában és röviden ismertetem nézeteimet, melyeket ez ügy tanulmányozása mellett szereztem.

Felesleges azon kérdés felett elmélkedni, vajjon szükséges-e a lelencintézmény, midőn annak hiánya felől a mindennapi tapasztalat eléggé meggyőz. Németországnak, Schweicznak nincsenek lelenczházai, de ezen államokkal culturalis tekintetben hazánk nem hasonlítható össze. Mindkét államban a megélhetési viszonyok jobbak, az egészségügy fejlettebb, rendezettebb s míg nálunk a fővárosban is egy nagy százalék, a vidéken még nagyobb százalék gyermek pusztul el orvosi segély igénybevétele nélkül, addig Németor-

szágban ez a ritkaságok közé tartozik, mivel anynyi közegészségügyi közlege van, mennyi talán Európának együttvéve sincs. Hogy viszonyainkra nézve nem túlzok, felemlítem — hivatalos adatok alapján — hogy 1880-ban 38·7% -a, 1881-ben 39·1-a a meghaltaknak nem orvosoltatott; ezek közt (1881-ben) 7 éven alóli gyermek 91,271 volt 1282 közegészségügyi kör közül 511-nek még nem volt orvosa.

Államunk érdeke kívánja, hogy népünk száma szaporodjék, hogy a nemzet munkás kezeket nyerjen. Széchenyi mondása, hogy az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni, oly kevesen vagyunk, csak drasztikus kifejezése azon ténynek, hogy a magyar faj nem tud szaporodni, erősödni. Midőn a török nemzet hódító háborukat viselt, mely saját népét is megtizedelte, a meghódított tartományokban öszszeszedte a gyermekeket s nevelte legjobb katonáit azokból.

A társadalom — a maga szempontjából — nézeteivel, szabályaival, törvényeivel hol túlszigorú, hol nagyon elnéző. Elítéli a fiatal, tapasztalatlan, szellemileg fejletlen nőt, ki házasságon kívül terhbe esett, kitzasztja magából, üldözi, alig ad menedék helyet; a magzat-elhajtást, gyermek-kitevést a törvény szigorával sújtja, de elnézi, ha a megszületett gyermek — anyjától nem ápoltatván, idegen, szivtelen kezek között elsenyved, eléhezik és pusztul. A civilizálatlan népek tiszteletben tartják a terheseket; nálunk, ha egy szolgálatban levő nő más állapotba jut, elbocsáttatik, kénytelen — talán kevés megtakarított pénzéből — valamely jó szivü aszszonynál meghuzódni s szerencsés az, ki oly városban van, hol szülöintézet létezik s ott talán pár nappal előbb vagy fájdalmai napján felvételt talál. Elcsigázva, kereset nélkül, éltet ad egy gyermeknek, kit már első életperczében átok fogad, később a kiéheztesés sorsa vár. Talál valahol egy nőt, ki tartásra átveszi — nem könyörület, de nyereszkeségi szempontból — és ki mindennap azon aggály közt gondolza a gyermeket, vajjon anyja megfizeti-e a tartási díjt vagy egyszer csak eltűnik s ő keresheti nyomát. A létérti küzdés kényszere elől, az anyai szivet, jutalmat ígér a tápanyának, ha gyermekétől megmentí; pár hónap s egy gyermekaszály vagy bélhurut halálokkal kitöltött jelentés kerül a hatóság kezébe. Pár év előtt egy aszszonyt találtam a vásáros nép között, ki karján egy rongyokba burkolt gyermekkel kereste a nőt, ki három havi tartásdíjjal hátrálékos volt. Megnéztem a gyermeket, az egy oldalon fekvés miatt a fejbőr le-

rothadt falcsontjáról s ez tallérnyi mekkoraságban lecsupaszítva látszott. Jobb dolga van — gondolám -- egy kutyakölyöknek, vagy vízbe dobják vagy felnevelik s még adót is fizetnek utána. Ez csak pár kép a törvénytelen gyermekek sorsáról. 1874-ben a fővárosban az $\frac{1}{4}$ -ed évig 49·71, az egy évig való korban 85·68% -ja halt el a törvénytelen gyermekeknek. Hát a kik vidékre lettek kiadva és a hatósági közegek hatásköréből eltávolítva?!

A törvényes szülőkkel szemben népünk — úgy látszik — a Malthus törvényeinek hódol és a sok gyermekben látja tétlenségének kifolyását, a nehéz megélhetést. Nézzük az izraelitákat, nekik nem teher a sok gyermek, ha beteg gondozzák, orvosoltatják. Szaporodnak s mi csodálkozzuk, hogy minden pályán tért foglalnak el és ma holnap mindenfelé új földesurral találkozunk. Korányi tnr. egy statisztikai dolgozatában látom, hogy Szabolcsmegyében 1861-ben 10 ezer lélekre keresztény 571, izraelita csak 179 halálozás esett. A Kolozsvártt 1878—82-ben elhaltaknak 24·9% -a róm. kath., 45·5 görög kath. és csak 10% volt izraelita.

Naponta halljuk mi orvosok, ha szegény ember beteg gyermekéhez hivatunk: „Bár az Isten könyörülne rajta, bár megszabadítaná, hiszen nem is életre való, ha beteg“ stb. s ezt anynyiszor halljuk, hogy meg is szokjuk reá se figyelni ily kitételekre. Erdélyben a szászok közt a vagyon osztodásnak félelme a két gyermek rendszerben nyer kifejezést. Tisztán szász falvakban ritkaság, hogy egy családban 2—3 gyermeknél több legyen. Az idei szász történelmi társulat gyűlésén egy felolvasó ezt czáfolni akarta, kimutatván, hogy a szász nemzetiség szaporodást mutat. Ez igaz is, de csak a városi lakóknál vagy ott, hol a szászok elmagyarosodnak, vagy — mi gyakoribb — elrománosodnak. Még miveltebb osztályainknál is a sok gyermek, mint a házas élet terhe tekintetik. Sok irányban birunk statisztikai kimutatásokkal, de arról nem, vajjon hány nő lesz magzat elhajtás áldozatja vagy nyomorékja.

Lelenczház, közárvaház, gyermek-menház vagy bárhogyan nevezzük, szóval egy oly intézmény, mely elhagyott, elárvult vagy szülőik szegénysége miatt nyomornak kitett gyermekeket befogadjon, gondozzon, feltétlen szükséges egy előre haladó és a cultura magaslatán levő államnak. Hazánk, mely az új alkotmányos korszak alatt századok mulasztását hozta helyre, s mely csaknem minden téren

oly sikert ért el, hogy a művelt külfölddel szemben is versenyképesek lettünk — minek idei kiállításunk is bizonyítéka — a humanismus ezen terén sem maradhat többé hátra. „A társadalom midőn a gyermekeket oltalmazza, önmagát védelmezi. Minden megmentett lélek, kit szeretetházaink a nyomor és bűn ösvényéről megtérítenek egy kiszakított lap a bűnügyi kronikából“ mondja koszorús írónk Jókai, a Klotild szeretetház felhívásában.

Kormányelnökünk a menházak ügyében egybehívott tanácskozmánynak a következő tervezetet nyújtotta munkálkodása zsinórmértékétül: „1. Megállapítani az elveket; 2. Tervszerűen kidolgozni, hogy mi lenne azok alapján teendő az ügy országos rendezése céljából s e teendők felosztása a szerint, a mint azok azonnal vagy fokozatosan létesítendők; 3. legalább megközelítő kiszámítása a szükséges költségeknek az előző pontokban jelzett, fokozatos létesítésre való tekintettel; 4. Megjelölése a forrásoknak, a melyekből ezen célra meríteni lehetne, úgy hogy az államkincstár mint kisegítő szerepeljen, de az egész teher reá ne háruljon.“

E néhány rövid pontban alapköveit látom azon mozgalomnak, mely hazánkban a gyermek-menházak megvalósulását és felvirágozását létre fogja hozni. Midőn szerény nézeteimet e pontok szemmel tartása mellett igyekszem kifejteni, ez által munkámat felette megkönnyítve látom.

Elhagyott, kitett gyermekek, úgy nevezett lelenczek befogadására alapított intézetek a kereszténység alapeszméinek köszönik létrejöttüket. Olaszország volt az első állam, hol ily intézetek létesültek. Talán legelsőnek a Datheus érsek által 787-ben Milanóban alapított intézetet vehetjük fel, mit 1198-ban a római követett, alapítva III. Incze pápa által. Mintaképe gyanánt a lelencz-intézeteknek a 13-ik században létesült nápolyi tekinthető. Jelenleg közel 100 lelenczház van ezen országban, és az évenként felvett lelenczek száma megközelíti a 40 ezeret.

A lelenczügy legrendezettebb Európa három nagy államában: Austria, Orosz- és Franciaországban. Austriában a lelenczházak száma 1881-ben 12 volt. A gráci, brünni, lemergi, krakkói lelenczházak felosztása 1872-ben lett ki mondva (!) Az intézetekben és azokon kívül ápolt gyermekek száma 50,607 volt, ebből 33,967 volt az ápolásra kiadottak száma. A lelenczházak kiadása a két milliót

valamivel felül haladta és egy lelenz átlag 15 krnyi kiadást okozott. Az alsó austriai intézet (Bécs) egymaga évente átlag 7—8 ezeret veszen fel és 20 ezeret tart ápolás alatt.

Oroszországnak két nagy lelenzháza van mintaszerűen berendezve, a moszkvai és a szentpétervári és e két város ki is tűnik a többi nagyvárosok felett csekély gyermek halandósága által; mert míg az az 5-ik évig pl. Budapesten 48·85, Münchenben 50·3, Berlinben 55·3, Boroszlóban 50·3, (oly városok, hol nincs lelenzház), addig Moskvában 40·4, Szt.-Pétervártt 32·5 (Körösi.) A moszkvai intézetbe évenként felvett gyermekek száma a tizezeret rendszeren meghaladja.

A franciaországi lelenzintézetek közt a legnagyobb a Szajna-megyei Párisban. 1875-ben gondoskodott 18 ezer 12 éven alúli gyermekről és tutorsága alatt 37 ezer volt, 1877-ben pedig 50,891. A kezeim közt levő 1877-iki kimutatás arról győz meg, hogy a lelenzügynek legcorrectebb elrendezése a franciaországi. Fentebb közlöttekben néhány lézagos adatot nyujtok egyes intézetekről, csak éppen annak kimutatására, hogy más művelt országok mennyire állami érdekké emelték a lelenz gondozását. Mellőztem azon berendezési intézkedéseket, melyek egyes helyeken a felvétel, gondozás, ápaolsba adás stb. felől érvényben vannak, mivel azok az egyes ország sajátos viszonyaihoz vannak alkalmazva, s lelenz ügyünk rendezésére csak annyiban szolgálhatnak irányadóul, mennyiben azok jelenlegi és helyi viszonyainkkal összeegyeztethetők. Szükségtelen talán megjegyezni, hogy a lelenzintézetek alatt általában nem kaszárnya vagy kórházszerű intézetek értendők, hol a gyermekek együtt gondoztatnak és ápoltatnak, hanem az ápolás csak az első életnapokra terjed, s azontúl tápanyáknak adatnak további gondozás végett. Az úgynevezett forgóládákkal történő felvétel t. i. hogy a gyermekek a szülők nevének kitudása nélkül jussanak az intézetbe — elavult és általában felhagyatott azon nézet is, hogy csak törvénytelen gyermekek részesüljenek a lelenz intézmény áldásában.

A humanizmus elvének megfelelné, ha minden gyermek törvényes vagy törvénytelen, kiknek életben tarthatása és felnevelhetése anyagi, társadalmi vagy egyéb körülmények miatt nehezítetté vagy éppen lehetetlenné van téve — az állam felügyelete alatt levő menházakba befogadtassék. Ez elvileg helyesen van mondva, de ha azon

gyermekek számát tekintjük, kik az említett alapon jogosultsággal bírnának a felvételre, akkor ez oly nagy anyagi áldozatot kívánna, melyre államunk képtelen volna. A törvénytelen szülöttek száma az 1876—80 évekből átlag 51,241, 1881-ben 53,499 és 1882-ben 56,305. Kerekszámban 50 ezeret véve fel és ugyanannyinak számítva azon törvényes szülötteket, kik a felvétellel jogosultsággal bírnának, az összeg évente 100 ezeret tenne ki. Tekintetbe veendő az is, hogy a törvénytelen szülöttek száma a megélhetés nehezittségével egyenes arányt mutat és így azoknak szaporodására a mostani viszonyok között biztosan lehetne számítani.

A lelencügyünk érdekében teendő intézkedések első időben azon törekvésnek kell megfeleljenek, hogy megmentessék annyi emberélet, a mennyi csak a meglevő körülmények között lehetséges. Országunk — Oroszország után — Európa államai közt az első helyet foglalja el a születések számát illetőleg, daczára ennek az általános szaporodás tekintetében leghátrább állunk — a nagy halandóság miatt. Korányi tnr. congressusi előadásából közlöm a következőket: „1. Magyarorszában az életkor átlag az összes kulturállamok közt a legalantabb áll, t. i. alig több, mint 25 év; 2. a népesség szaporodása Szászországban 100 után 1·54, Angliában 1·43, Poroszországban 1·23, addig Magyarorszában csak 200 lélek után számítható egy szaporodás; 11 év alatt Magyarország lakossága 272,750 lélekkel szaporodott, míg ugyanezen idő alatt a német birodalomnak csak 3-szor akkora népessége 5 millióval; Anglia még egyszer akkora lakossága pedig egy évben 372,366-tal szaporodott.”

Láthatjuk ebből, hogy az állam mennyire van érdekelve a szegény, elhagyott gyermekek életben tarthatása kérdésében, ha munkaerőt és adófizető polgárokat akar nyerni. Figyelembe veendő az is, hogy a menházak felneveltjei a magyar fajt fogják szaporítani. A kolozsvári intézet által ápolásra kiadott gyermekek 26%-ának anyja nem volt magyar nemzetiségű. A Szajnamegyei lelenczház által felügyelt lelenczekből 1877-ben 545 lépett be katonai szolgálatba és ezen év végén 25·881 gyermek volt felügyelet alatt, kik a 12-ik életéven felül voltak és mint munkások felhasználtattak.

Hazánkban a menházak felállítását első sorban a szülőházak mellett kellene megkezdeni. A ki a szülőházban keres menedéket, azt minálunk a nyomor, a szegénység hajtja oda és ez elég crite-

riuma annak, hogy az illető nem képes kellően gondoskodni gyermekéről. A jelenleg létező állami szülőházakban évente átlag 1800 gyermek születik élve, ezek közül (az első két hét alatt) még az intézetben elhal 10°/. E százalék kiszámítására a kolozsvári szülőintézetben 30 év alatt élve szülöttek halálózását vettem alapul.*) Marad 1620 gyermek. Ezek közül 10 % lesz olyan, kiről az anya maga képes gondoskodni és így 1468 gyermek lesz praedestinálva anyjával az intézeteket elhagyni, általuk dajkálásra kiadni és elenyvedni. Évenként tehát 1468 gyermek lenne menházakba felveendő. Pium desiderum volna az, hogy minden nagyobb város, főleg, hol a megye székhelye is van, az idők folyamán szülő- és menházzal birjon. A szegényebb néposztály, mely keze munkája után él, igyekszik vidékről a városokba, hol az ipar és kereskedelem fejlettebb lévén, könnyebben lel munkát vagy szolgálatot. Ezek számára áldás igazán a szülő- és gyermek-menház. Nem hagyandó figyelmen kívül, hogy a szegény nők — gyermekeik sorsa iránti gondoskodás által csalogatva — nagyobb számmal keresnek fel a szülőkérdőket és bábaképezdékét és így az orvosok, mint bábák, tökéletesebb kiképzését lehetővé tennék. Egy culturalis haszon, melynek értékét számokkal kifejezni ugyan nem lehet, de mely közegészségügyünk fejlesztésére lényeges befolyást gyakorolna. Az idei orv. congressuson a Tauffer tnr. felolvasásából és az azt követő felszólalásokból eléggé meggyőződhattünk, hogy bábaügyünk még mennyire rendezetlen, s bábáink mennyire tudatlanok.

Ha az anyagi állapotok megengednék, hogy a menházi intézmény oly gyermekekre is kiterjeszthesse áldását, kik nem a szülőházakban láttak napvilágot, első sorban a kitett gyermekeket fogadhatná be, a kikiről való gondoskodás jelenleg a megyéket és községeket terheli. Felvehetné továbbá azon gyermekeket, kiknek anyja gyermekágyi betegségekben pusztult el, s végre, kiknek — bár törvényes — szülői szegénységük miatt kellő ápolást nem nyújthatnak. Mekkora volna mindezeknek száma, arról megközelítő adatokat se nyújthatok.

*) A budapesti első szülő kórodán csak 5·71°/. E nagy különbség okai: 1. míg Budapesten a gyermekágyasok átlag 10 napig tartozkodnak a kórodán, Kolozsvárt átlag 16—17 napig, azon humanus tekintetből, hogy mint munkaképes nők távozzanak; 2. beteg gyermekek addig nem bocsátatnak el, míg vagy jobban nem lesznek, vagy meg nem halnak.

Milyen legyen a menházak szervezete?

Mint tudjuk, az újszülöttek kizárólagos táplálékát első életévök első felében az anyatej képezi; ennek hiányában a dajkatej, s ha ez sem állana rendelkezésre, a mesterséges táplálás kell az előbbieket pótolja. Minő befolyással van a táplálás neme a halálózásra, mutatják Körösi adatai: „a második évig elhalt száz-száz gyermek közül volt:

	0—1 hónapos	0—3 hónapos.
emlőn neveltek . . .	15·14 %	29·96%
mesterségesen neveltek	20·36 %	38·16%

Mint Körösi is mondja, ez adatok nem felelnek meg teljesen a valóságnak a bejelentések hiányos volta miatt és így még nagyobb különbséget kell felvennünk a kétféle táplálás értékére nézve. Legtermészetesebb volna, ha a menház által felkarolt gyermekek anyjuknál maradnának és általuk emlőn tápláltatnának. E rendszer a párisi lelenczháznál meg van és átlag tíz ezer anya nyer segélyt, hogy gyermekét magánál tarthassa és táplálja (secours aux filles méres). E segély vagy egyszersmindenkorra szól, vagy pedig hosszabb időn át adatik havi részletekben. 1877-ben 11,947 gyermek anyja nyert segélyt.

A mi viszonyainkra tekintettel, kétlem, hogy az ilyenmü segélyezés a kívánt eredményt meghozná; az anyák elvonnék a segélyt, mint könnyen szerzett pénzt elköltenék, s gyermekeiket csak úgy gondoznák, mint különben gondozták volna. Megkísérlendőnek tartanám ugyan, de csak törvényes gyermekeknél, pl. elszegényedett, sok gyermekkel megáldott munkásoknál, iparosoknál és a lehető legnagyobb ellenőrzés mellett. Egy leendő anyára nézve nagy segélynek tartom, ha terhessége utolsó heteire menedéket és gondozást nyerhet a szülőintézetekben és nem az utolsó napokban vagy éppen csak fájdalmai napján vétetik fel, mint az jelenleg általában szokás.

Oly esetekben, hol az anyákra nem bízható a gyermek — s valószínűleg ez leggyakrabban fog előfordulni — a dajkálásba, illetve tápanyáknak adás által tehetünk még legtöbbet a gyermekek érdekében. Szere tném példának a kolozvári intézményt — mit röviden ismertettem — felhozni, de ennél oly magas a halálózási arány, mely miatt az egész rendszert el kellene itéljük, ha a körülményeket nem ismernők. Említém már, hogy a kiadott gyermekek legtöbbje oly

anya szülöttje, ki testi fogyatkozás miatt gyermekéről gondoskodni nem tud és így akárhány gyermek már a kiadáskor magában rejt az azon kór csiráját, mely elpusztulását okozni fogja. Napi $12\frac{1}{10}$ krért csak könyörületből lehet kivánni, hogy egy tápanya az elvállalt gyermeket emlőjén táplálja, tiz éves koráig sajátjából ruhazza és — midőn a gyermek munkája által neki tán anyagilag segélyére lenne — visszaadja, vagy pedig sajátjának ismerve el, a további tartáspénzről lemondjon. Népünk indolentiájának jele, hogy a városban elhelyezett gyermekek 30%-ánál, a falun elhelyezettek 20%-ánál kellett — többnyire rossz gondozás miatt — a tápanyát változtatni, s volt gyermek, ki 9 tápanyánál volt, míg a 10 éves kort elérte. Az elhaltaknak átlag csak 40%-ka volt mint beteg bejelentve, a többi mondhatni, orvosi segély nélkül halt el. A nagy halálozás további mentségeül hozom fel, hogy 23%-nál heveny fertőző kór volt a halálok és hogy Kolozsvár városa és vidékének aránylag nagy halálozása van. Bizonyosságául ennek a város 1874—82-iki halálozásáról közlik néhány adatot. E 9 év alatt ragályos és járványos betegségekben elhalt az összes halottak (10,675) 21.6%-a, légzőszervi bántalmakban 22.7% ; 0—1 évig elhalt 25.0% ; 1—5 évig 16.3% ; 6—10 évig 6.8% ; a tiz éves kort nem élte túl 50.1%.

Lássunk egy kis halálozási összehasonlítást:

meghaltak: Budapest (1876—81.) Kolozsvár (1874—82.) Kincst. gyermek. (1854—84.)

	o/o	o/o	o/o
első hóban	7.32 (1881.)	—	20.7
0—1 évig	27.26	25.0	55.0
0—5 „	48.39	41.3	67.6
0—10 „	51.82	50.1	69.6

Nem kétlem, hogy nálunk kellő felügyelet, a tápanyák elégséges fizetése mellett a kiadott gyermekeknek 60%-át fel lehetne neveltetni a 10 éves korig. A kedvező eredménynek főfeltétele, hogy a kiadás falukra történjék. Az ily falvak aztán láttassanak el óvodákkal, iskolákkal az állam vagy a culturegylet által, az orvosi felügyelettel pedig — a központi orvosi felügyelet mellett — bizassanak meg azon kör- vagy járásorvosok, kikhez a falvak tartoznak, természetesen bizonyos tiszteletdíj mellett. A kiadás csak a gyermek születése után egy hó mulva történjék, levén az első havi ápolás a legnagyobb befolyással a gyermek életi viszonyára, mint azt a nagy

halálozási százalékból is láthatjuk. Ezen idő alatt a gyermekek beoltathatnának. Tápanyakül csak egészséges szoptató nők vétessenek fel. A budapesti menházakból a gyermekeket — részemről — nem adnám oly falvakra, melyeknek lakói eddig a gyermektartást üzletileg vitték. Azt hiszem ezt nem kell okadatolni.

Kivánatos volna, hogy a menházak ápolójaik felett a 10, illetve a 12-ik éven túl is tutorságot gyakorolnának, mint ez Franciaországban történik, mert ezáltal megakadályozva lenne az áldozattal felnevelt gyermekek elerkölcstelenedése, elzüllése.

Az anyáknak adandó pénzsegélynél czélszerűbbnek tartanám bölesödék felállítását, főleg oly városokban, hol a gyári ipar fejlődésben vagy virágzásban van. Nincsenek adataim, de azt hiszem, magas százalékot képvisel a gyári munkásnők gyermekeinek halálozása. Az ily nők kora reggeltől estig — alig egy órai szünettel — dolgoznak, gyermekeik ezen idő alatt otthon mások ápolásában vagy tán a nélkül kell legyenek. A szopós gyermeknek czuczlivál bedugják a száját vagy egy darab enivalót adnak neki s hagyják egész nap a saját piszkában heverni. Ha az ilyen életben is marad, milyen nemzedéket fog szolgáltatni? Munkára képtelent, mely csak töltelékül szolgál a kórházaknak.

A pesti bölesöde egyesület eddigi működése alatt több, mint 13 ezer gyermeket részesített nappali ápolásban. Mily áldásthözó működése van ezen egyesületnek, hány gyermeket mentett meg az elsenyvedéstől és hány anyára nézve könnyítette meg a megélhetés úgy is nehéz kenyerét!

A menházak ügyében kiküldött albizottságok közül azt hiszem, annak jutott a legnehezebb feladat, mely azon pénzforrásokat kell megállapítsa, melyekből a menházak létesíthetők és fenntarthatók legyenek. Látom ezt azon nagy gonddal szerkesztett javaslatból is, mely Ivánka Imre szakavatott tolla alúl került ki. Megvallom, e kérdés tárgyalására laikusnak érzem magamat; az ügy azonban közérdekű és kell, hogy a társadalom minden egyéne érdeklődjék iránta; mentse ez ki, hogy pár szóval megemlékezem a kiadott ügyrend e pontjáról is.

A szegény vagy elhagyott gyermekek ügye első sorban az állam érdeke és azután magáé a társadalomé; hogy credményesen legyen megoldva, kell, hogy úgy az állam, mint a társadalom meg-

hozza a maga áldozatát. Miként járuljon az állam a menházak létesítéséhez? E kérdésre az Ivánka feleletét bátorkodom idézni: „Teljes támogatásával a törvényhozás és adminisztráció körében; rendelkezésre bocsátása azon összegeknek, a melyek ez — és hason czélokra — az állam kezelése alatt állanak és az esetleg beálló deficzitnek az állam által való fedezése által.“

A társadalom leróhatná kötelességét közadakozás útján. Nemzetünknek erényei közé tartozik a szép és jó iránti lelkesedés és a jótékony czélok felkarolása. Lelkes honleányaink és férfaink által rendszeresen eszközölt gyűjtéseknek lenne oly anyagi eredménye, mely legalább a kezdeményezésre szükséges összeget előteremtené. Hogy példát hozzak fel, az erdélyi culturegylet alig pár hó óta kezdte meg működését, s már százezerek felett rendelkezik.

Korunknak jellemző szenvedélyét, a játékszenvedélyt „a czél szentesíti az eszközöket“ elv alapján tőkeszerzésre lehetne — egy sorsjáték alakjában — felhasználni. Szükséges volna, hogy az állam rendeztesse közegei által és így a rendezési költségek nem egy bankházat, hanem az alapot gazdagítanák.

Új adónemek életbeléptetésével is lehet állandó és biztos bevételeket szerezni, a nélkül, hogy ezek által az egész népesség terheltetnék.

Ily jogosult adónem volna a nőtlenségi adó.

„A társadalom alapkövét a család képezi, ezen nyugszik a község, az állam. Termő talaja ez a vallásérzületnek, erkölcsnemességnek „és hazaszeretetnek, a munka és takarékoságnak s fenntartója az „egész emberi civilizatióknak“ mondja Láng. Ki családalapítás által a haza érdekeit nem mozdítja elő, illő, hogy többel járuljon az állam háztartásának költségeihez. Ez adónemnek meg volna jogosultsága a papi és katonai renddel szemben is. Utóbbinak adója a hadügyministerium költségvetésében szerepelhetne. Tehetné az egyenes adó 10 % -át. Az utolsó népszámláláskor 129,809 31—50 év közti férfi volt nőtlen. Az özvegyek és törvényesen elváltak száma 58,364 volt, kik szintén — azon esetre, ha gyermekeik nincsenek — az adó alá vonhatók számát szaporíthatnák. Feltehető, hogy ezen adónem a házasságok szaporodására kedvező befolyással volna és így ez úton is az állam érdekei előmozdítatnának.

A legmagasabb helyről jövő rang vagy rendi kitüntetések úgy az állami kedvezmények bizonyos önkéntes vagy meghatározott értékű megadóztatás alá eshetnének (Oroszország.) A kitüntettettek többnyire oly vagyoni állapotú egyének, kik ilyenmű megadóztatást szívesen elviselnének.

A lóversenyekben résztvevő sportemberek inkább a dicsőségért, mint pénzért versenyeznek, s a vagyonos osztályból kerülvén ki, nem volnának érzékenyen érintve az által, ha a nyeremények néhány százaléka a menház-alapot gyarapítaná. Totalisateur, galamblovés szintén ilyenmű megadóztatás alá eshetne.

Oroszországban a játékkártya egyedárúsága és a multságok jövedelmének 10 %-a a lelenz-alap javára esik.

Az ablak adót (Ivánka), mely Angliában behozatott — közegészségügyi, a vasúti menetjegy adót (Dr. Téry Ö.) meg azon szempontból nem pártolhatom, mivel az állami, a culturalis és kereskedelmi érdekek a közlekedés minél könnyebbé tételét kívánják.

„A sűrű krajezár jobb a ritka forintnál.“ Templomokban — hitfelekezeti különbség nélkül — perselyek volnának felállítandók; ünnepek alkalmával jószívű hölgyek gyűjthetnének az ajtóknál, mint ezt a fővárosban is szép eredménnyel teszik. Népünk — áthatva a ezél szentségétől adakoznék, hiszen „a jókedvű adakozót szereti az Isten.“

A menházak ügyét moralis oldalról tekintve, nem szabad felednünk, hogy az némi részben a közerkölcsiség ellen működik, melynek nagy tényezője az anya és apa kötelessége gyermeke gondozása iránt, s a népnek épen azon rétegénél rontaná ezen érzelmeket, melynél leginkább volna szükség reá. A létérti küzdés megkönnyítésének minden hirtelen és nagyfokú alakja káros a nemzedékre. Megtörténnék pl. hogy egy hajadon minden évben egy gyermek tartásával terhelné a menházat, s egy nőtől 5—6 gyermeket volna kénytelen a menház felkarolni és neveltetni. Ennek elkerülése úgy a közerkölcsiség határainak megvédése érdekében — mellesleg, hogy az anyai vagy apai kötelemeknek is elég legyen téve — tanácsos volna a menházak jótékonyágát élvező nők folytonos felügyelete, nyilvántartása, mely megkönnyitené azt, hogy illetőktől keresményüknek egy — bár csekély része havi részletekben a tartási költségek fedezésére behajtatnák. Előnyei volnának e rendszernek: 1. a gyermektartási költség-

gek — tegyük fel $\frac{1}{4}$ -de — megtérülne; 2. a keresmény e megesonkítása folytonos figyelmeztetésül szolgálna újabb gondatlan lépés elkerülésére; 3. a szunyadó vagy ébredő anyai kötelemeknek volna alkalma — legalább részben — eleget tehetni. Ily rendszer mellett volna — nézetem szerint — igazán humanus intézmény a menház, mely segítse a szülőt gyermeke eltartásában, nem pedig hogy összeszedje a gyermekeket, mint az eldobott szivarvéget, mert különben a nő csak géppé, a menház meg raktárrá alacsonyulna.

Hogy meddig tartson e fizetési kötelezettség, hogy férjhez menés esetén megszűnjön-e, továbbá kívánságára mily feltétel mellett adassék vissza anyjának a gyermek, oly kérdések, melyek az intéző körök hatáskörébe tartozván, nem képezhetik tárgyalásom tárgyát.

Egy dolgot még nem hagyhatok érintetlenül. Előkelő, tekintélyes családok hajadonjain vagy özvegyein is megesik, hogy ballépést tesznek, s ennek következményétől menekülni akarnak. S mi történik ilyenkor. Ha vagyonos a nő, Bécsbe menekül, a lelenezintézethez bejuttatja fizetéssel méhe gyümölcsét vagy falura, esetleg idegen városba húzódik, ott gyermekét kiadhatja, s az elzülük vagy elvész ily módon akárhány esetben. A legtöbbször azonban találkozik bába, sőt tán más is, ki mesterkedéssel elpusztít egy ártatlan lényt, kinek csak az a hibája volt, hogy társadalmi fogalmak szerint anyját a meggyaláztatás esélyének tette ki. Nem lenne kötelesség az ily nőknek segélyére lenni, s gyakran ezáltal egész tisztességes családok becsületét megmenteni? Nyilvános szülőintézetekbe ily nők nem mennek, de ha azok elkülönített osztálylyal bírnának, felvétetnék magukat, szülnének ottan, s gyermekük az anyai elhagyatás helyett a menház jótékony-ságát élvezné. Természetes, az elkülönített osztályok csak fizetés mellett vennének fel terheseiket, a menház pedig egyelőre letett nagyobb összeg mellett vállalná fel a gyermekek gondozását. E rendszer a közerkölcsiség ellen nem vétene, a társadalomnak meg hasznára volna.

A fentebbiekben ohajtottam — bár kevés tanulmánynyal, de annál több jóakarattal — nézeteimet a gyermek-menházak létesítése felől ismertetni. Mennyiben sikerült ez, nem tudom, lehet sok tekintetben elfogult vagyok, de mentsenek ki a Megváltó e szavai: „qui sine peccato est vestrum, primus in illum lapidem injiciat.“